

2. – С. 155–160. **8.** Астахова В.І. Управління освітніми комплексами: нові вимоги і тенденції // Управління великими соціальними системами та гуманітарно-технічна еліта: Матеріали міжнародної наукової конференції. – Харків: «НТУ», 2003. **9.** Братута Э.Г. Поэтические ритмы науки в инженерном образовании // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти», 16–17 травня 2000 р. **10.** Братута Э.Г. Интеграция науки и религии в подготовке гуманитарно-технической элиты. **11.** Кудин В.А. Средства массовой информации и профессиональное образование: философско-педагогический аспект исследования. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2002. – 207 с. **12.** Зязюн И.А. Педагогика добра: идеалы и реалии. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. **13.** Мельник Л.Г. Фундаментальные основы развития. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с.

Е.Г. Братута, О.І. Ильїнський

РОЛЬ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-МОРАЛЬНОГО РІВНЯ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ

Розглянуто позитивний вплив технічно-університетської структури вищих закладів на формування духовності елітних кадрів. Актуалізовано необхідність поєднання конструктивних зусиль провідних фахівців з технічних наук з фахівцями педагогічно-психологічного профілю.

E. Bratuta, A. Ilinsky

ROLE OF TECHNICAL UNIVERSITY IN FORMATION OF INTELLECTUAL AND MORAL DEVELOPMENT OF ENGINEERING PERSONNEL

Positive influence of technical universities structure of higher education establishments on elite leadership is spirituality has been considered. It has been underlined that leading specialists of technical science ought to cooperate closely with those of pedagogical and psychological science.

Стаття надійшла до редакції 5.10.2010

УДК 371.2

*Кузь Ю.М.,
м. Хмельницький, Україна*

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ ТЕХНІЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

Проблема підготовки офіцерів силових структур належить до вічних проблем суспільства та армії. Сучасна високотехнологічна зброя і способи ведення бойових дій, поширення масштабів застосування збройних сил гостро ставлять питання, насамперед, про необхідність підготовки високоосвічених офіцерів. Військова освіта як компонента загальнодержавної системи освіти України потребує свого постійного вдосконалення. Інтеграція військової освіти в світовий та національний освітні процеси передбачає розробку нової її парадигми на підставі урахування західних тенденцій формування особистості військового професіонала.

Вивчення досвіду цих країн в сфері військового будівництва та військової освіти є корисним для силових структур України. Таким чином, актуальність формування особистості офіцера-прикордонника через призму його підготовки у ВНЗ обумовлена:

- необхідністю виявлення сучасних вимог до військово-професійних якостей особистості офіцера, обумовлених досягнутим рівнем і тенденціями розвитку військової справи, модифікацією загроз національній безпеці у воєнній сфері, трансформацією функціонального призначення збройних сил у сучасному світі;

- потребами переосмислення сутності і змісту процесу формування особистості сучасного офіцера, здатного в умовах динамізму розвитку військової теорії та практики, інформатизації усіх сфер військової діяльності, відповідати вимогам розвитку військової справи;

- пошуками найбільш оптимальної моделі процесу підготовки офіцерів-прикордонників в умовах професіоналізації військової діяльності;

- потребами визначення можливостей і шляхів імплементації у вітчизняну систему підготовки військовослужбовців західних стандартів формування особистості офіцера.

Метою статті є аналіз проблеми підготовки майбутніх прикордонників у ВНЗ, визначення протиріч у навчально-виховному процесі, аналіз структури педагогічної діяльності викладача, напрямків покращення професійної підготовки через призму вивчення технічних дисциплін.

Вихідним положенням нашого дослідження є застосування системного та особистісного підходів та синергетичного принципу до пошуку знань про феномени, що вивчаються, та про їх взаємовплив і взаємозумовленість.

Системний підхід у філософській літературі розглядається як один із фундаментальних напрямів наукового дослідження (М.А.Авер'янов, В.Г.Афанасьєв, І.В. Блауберг та ін.). Системний підхід широко використовувався в дослідженнях різних проблем навчання та виховання (А.М. Арсен'єв, Ю.К.Бабанський, М.О. Данилов та ін.). З'явилися перші серйозні роботи в плані обґрунтування педагогічних систем (В.П. Беспалько, Л.Я. Зорина, Г.І. Легенький, А.О.Лігоцький, В.П. Вікторова, П.Т. Фролов).

Проблема аналізу взаємодії людини та військової професії починає набувати характеру наукового дослідження лише в ХІХ столітті і висвітлюється в працях філософів, військових теоретиків й практиків (О. Амон, М. Бутовський, М. Головін, Г. Дельбрюк, М. Драгомиров, К. фон Клаузевиць, М. Морозов, А. Редігер та ін.). У 40-80-ті роки ХХ століття означену проблематику ретельно досліджували зарубіжні вчені М. Едмондс, Н. Коупленд, Г. Лассвелл, Ч. Москос, Ж. Планше, С. Хантінгтон, М. Яновиць та інші. Дослідження відрізнялись системним підходом до дослідження проблеми, з урахуванням впливу на процес формування особистості військового професіонала різноманітних чинників військово-політичного, економічного, соціокультурного, суто військового, технічного та технологічного характеру.

У наш час дослідження професійної та військово-професійної тематики стали носити вузьконауковий характер та здійснюються вченими за такими основними напрямками: філософський (В. Анан'їн, О. Дзьобань, В. Мандрагеля, В. Серебрянников та ін.), соціологічний (Е. Афонін, В. Галєєв, Ю. Яременко та ін.), політологічний (В. Богайчук, Ч. Москос, В. Смолянук та ін.), психологічний (М. Варій, М. Дяченко, Л. Кандибович, Я. Подоляк та ін.), педагогічний (М. Козяр, Г. Темко, В. Ягупов та ін.), історичний (М. Голик, Г. Костаков, А. Папікян та ін.), культурологічний (Г. Аванесова, Є. Мануйлов та ін.) та економічний (В. Змійов, М. Требін, Г. Федоров).

XX століття для людства – це доба науково-технічного прогресу, яка підняла людину і, водночас, це доба двох світових війн та нескінченних „малих” війн й збройних конфліктів, які безперервно знищують людство. Поєднання цих суперечливих явищ суттєвим чином вплинуло на світосприйняття людини. Вчені вкотре замислились над контрольованістю воєнної сили, обов’язками та професійною підготовкою військовослужбовців різних силових структур.

Наступна група досліджень учених позначилась розумінням й аналізом тієї закономірності, що модель армії та тип військового управління, які склались в тій чи іншій державі, виступають як домінуючі чинники щодо визначення моделей військової освіти. Загалом розвитку професійної освіти й формуванню особистості присвячено багато праць учених – філософів, соціологів, політологів, педагогів, психологів, культурологів (Б. Ананьєв, В. Андрущенко, Г. Балл, Б. Гершунський, Ю. Гіллер, С. Гончаренко, Л. Губерський, А. Деркач, М. Каган, М. Кастельс, В. Кремень, В. Ларцев, О. Леонтьєв, А. Лігоцький, В. Лозовой, В. Лутай, А. Маслоу, М. Михальченко, І. Предборська, М. Романенко, Н. Скотна, В. Сухіна, Н. Ткачова, С. Франк, В. Франкл та ін.).

Величезна група вчених ґрунтовно досліджує чинники, що суттєво впливають на розвиток суб’єктів військової діяльності: армії, військового колективу, офіцера як професіонала. Вони вивчають особливості, протиріччя та тенденції розвитку сучасних воєн (В. Ананьїн, У. Кларк, В. Мандрагеля, Г. Почепцов); тип взаємодії армії та суспільства в умовах глобальних трансформацій цивілізації (В. Ананьїн, М. Едмондс, С. Файнер, С. Хантінгтон); соціальний статус, престиж та імідж суб’єктів військової діяльності (В. Алещенко, Е. Афонін, В. Галєєв, Ю. Чернавін); соціально-правові та моральні аспекти військової служби (О. Дзьобань, О. Єжов, В. Кужілін, Є. Мануйлов, В. Уткін).

У контексті здійснених науковцями пошуків окремо відзначимо їх прагнення до практичної реалізації досліджень – осмислення сутності, змісту та протиріч національної системи підготовки нової генерації офіцерів, яка б відповідала цілям і завданням військової реформи України (В. Ананьїн, О. Бойко, О. Гаврилов, О. Дзьобань, М. Нещадим, О. Панфілов, М. Требін, В. Ягупов та ін.).

Віддаючи належне досягненням вітчизняних та зарубіжних учених в осмисленні проблеми домінуючих тенденцій розвитку військової освіти, слід зазначити відсутність спеціальних досліджень, що присвячені дидактичним аспектам навчання майбутніх прикордонників технічним дисциплінам.

Практика військ та аналіз діяльності офіцерів-прикордонників, організації навчання та виховання курсантів свідчить, що сучасна система підготовки зазначених фахівців не в повному обсязі відповідає вимогам реформування та розвитку силових структур України, тенденціям поступу країни в цивілізований світ та показує, що зараз потрібен, зокрема, спеціаліст, який глибоко розуміє сьгоднішні суспільно-політичні і економічні перетворення, відчуває зміни в особистості підлеглих, їх позиціях, цінностях, потребах, мотивах, постійно займається власним саморозвитком.

Одна із причин – це недоліки в організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, що пов’язані з його внутрішніми суперечностями, які висвітлені у науковій літературі [4; 5], зокрема у монографії В.В. Ягупова ”Теорія і методика військового навчання”.

Першочергового вирішення, на нашу думку, вимагають такі проблеми підготовки курсантів, що пов’язані з подоланням суперечностей:

1) між вимогами соціально-економічного і військово-технічного факторів у військово-педагогічному процесі і його реальним станом;

- 2) між досягненнями науки і мірою їх відображення у військово-педагогічному процесі;
- 3) між динамікою соціальних явищ, що відбуваються у військових частинах і технологією військово-навчального процесу у ВНЗ;
- 4) між вимогами до професійно значущих, соціальних якостей, що необхідні майбутньому прикордоннику та їх формуванням у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- 5) між навчанням і вихованням та психологічною підготовкою;
- 6) між особистістю курсанта, що розвивається у навчально-виховному процесі та відносною застарілістю форм і методів останнього;
- 7) між стрімким розвитком інноваційних технологій навчання та виховання та рівнем педагогічної майстерності викладачів, які займаються підготовкою курсантів до служби на кордоні.

Вирішення суперечностей, які виникають у процесі підготовки спеціалістів сприяє удосконаленню педагогічного процесу, підвищенню його якості та ефективності, що передбачає оптимізацію педагогічної системи підготовки фахівців у ВНЗ [3, с.28].

Суттєвими недоліками організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, на нашу думку, сьогодні є:

- недооцінка того факту, що обсяг інформації, який необхідний фахівцю в його діяльності, зростає з неймовірною швидкістю і так само швидко отримані знання “морально застарівають”;
- неврахування того, що значна кількість знань не знаходить застосування на практиці, у той час як вкрай необхідні навички і вміння професійної діяльності випускника, виявляються нерозвиненими;
- розрив теорії викладання із практикою, між вимогами професійної діяльності і рівнем їх моделювання у навчально-виховному процесі;
- відсутність чіткої системи моніторингу подій, що відбуваються у навчально-виховному процесі і своєчасного реагування на них, превалювання стереотипу «авторитарної педагогіки»;
- труднощі з введенням у навчально-виховний процес інноваційних технологій навчання, які проектується на підґрунті сучасних особистісно-орієнтованих, розвиваючих і проблемних моделях його організації, насамперед через замкненість, консерватизм та неповороткість освіти у ВНЗ силових структур держави.

Тому необхідно стає розробка таких загальнопсихологічних принципів, які б передбачали розвиток зв'язку та взаємовпливу знань про культуру і людей, здібностей до міжособистісного спілкування, передбачення соціальної поведінки в певних ситуаціях, захист якості життя особистості, створення нових цінностей, протидію деградації людини та падінню моралі, формування переконань, допомогу у самоактуалізації особистості і т.ін. І тут на перший план виходять особисті та професійні якості викладачів ВНЗ.

Ефективність всіх компонентів процесу навчання курсантів багато в чому залежить від дій педагога – суб'єкта педагогічного процесу. Він має безпосередній різноманітний і багатогранний вплив на кожний його компонент. Зміст і характер цих впливів визначають кінцевий результат цього процесу. Головне, він має створити курсанта центральною постаттю цього процесу, його активним, свідомим, повноправним та самостійним учасником. Тому завдання педагога полягає у тому, щоб формувати у курсанта мотивацію самовдосконалення, прищепити йому навички та вміння вдосконалення власної особистості, озброїти його ефективною методикою, прищепити почуття суб'єктності у педагогічному процесі. Впоратися з цим дуже складним завданням вдається не кожному педагогу, а тільки тим, які є справжніми

майстрами своєї справи.

Ми згодні з думкою, що властивостями особистості педагога, які складають його педагогічну майстерність є: гуманістична спрямованість діяльності педагога; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка [2,с.30.]. Основними критеріями майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: доцільність (за спрямованістю); ефективність (за результатами); гуманність, демократичність і діалогічність (за характером спілкування); оптимальність (у виборі змісту і засобів); творчість чи оригінальність (за змістом діяльності); науковість (за змістом матеріалу, що викладається, і за характером діяльності). К.Д.Ушинський підкреслював, що “вплив особистості вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, яку неможливо замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою заохочень і покарань”[1, с.29].

Для аналізу складових педагогічної майстерності педагога слід чітко визначити структуру його педагогічної діяльності, яка включає ряд конкретних видів. Це наступні дії, які знаходяться у взаємозв'язку і, відповідно, взаємозумовлені:

1. Діагностична діяльність, що пов'язана з вивченням індивідуально-психічних особливостей і вихованості курсантів, виявленням і визначенням рівня їх загальної освіти та духовних знань, навичок і вмінь, які необхідні для ефективної професійної та повсякденної діяльності. У зв'язку з цим діагностика їх індивідуально-психічних особливостей набуває особливого значення і важливості. Для цього педагог має досконало володіти технологією і процедурою вивчення індивідуально-психічних особливостей курсантів, вмінням робити обґрунтовані висновки на основі цих досліджень.

2. Орієнтовно-прогностична діяльність, яка полягає в умінні педагога як педагога визначити конкретні цілі, зміст, методика навчальної діяльності, передбачити її результати. Ця робота здійснюється на основі знання рівня індивідуальної підготовленості окремих курсантів, злагодженості та згуртованості колективу. На цій основі він визначає конкретні орієнтири для формування і розвитку як особистості кожного курсанта, так і всього колективу.

3. Наслідком цієї діяльності є наступна – конструктивно-проектуюча. Ця діяльність передбачає постійне вдосконалення педагогом методики проведення різних заходів, які він використовує у своїй діяльності. Характер використаних методів та їх конкретна методика насамперед залежать від результатів попередніх дій. Але, в будь-якому випадку, ця діяльність від нього потребує психолого-педагогічного мислення, педагогічної спрямованості, ініціативи, творчості, володіння багатим арсеналом організації заходів і глибокого психолого-педагогічного знання.

4. Після здійснення вищевизначених дій обов'язково настає організаційна діяльність. Від вмілого планування навчально-виховного процесу і визначення оптимальних шляхів її реалізації, обґрунтованості конкретних заходів залежить перебіг педагогічного процесу та його конкретні результати.

5. Практичне здійснення конкретних педагогічних заходів. Ця діяльність передбачає наявність практичних навичок і вмінь проведення різноманітних педагогічних заходів, ефективних їх методик. Тут необхідна ефективна педагогічна техніка.

6. Комунікативно-стимулюючий компонент.

7. Аналітично-оціночний, зміст якого полягає в аналізі як власних дій, так і дій курсантів, виявленні в них позитивних сторін і недоліків, порівнянні отриманих результатів із запланованими та ін.

8. Дослідницько-творчий, який має пронизувати всі попередні види діяльності та своєчасно наповнювати їх новим змістом.

Із структури педагогічної діяльності витікають основні функції педагога у ВНЗ:

цілепокладання, діагностування, прогнозування, проектування, планування, інформування, організації, оціночно-контрольна, корегувальна, аналітична і досліджувальна.

На основі вищевикладеного можливо сформулювати основні напрямки виправлення такого становища підготовки майбутніх прикордонників:

- на законодавчому рівні забезпечити широку соціальну підтримку науково-педагогічним кадрам, зайнятих у сфері підготовки офіцерів силових структур країни;
- підняти престиж служби офіцерів-прикордонників;
- організувати безперервну професійну освіту офіцерів-прикордонників та їх планову перепідготовку;
- зміцнювати прямі зв'язки ВНЗ з прикордонними загонами для цільової підготовки спеціалістів у сфері охорони кордону;
- розробка методики ротації кадрів у ВНЗ, перегляд підходів як до комплектування кафедр, так й навчального навантаження НПП, що спричиняє застій, а іноді й деградацію в найбільш творчій і найбільш інтелектуальній сфері суспільства;
- організація та проведення науково-практичних конференцій з проблем випереджальної освіти стосовно підготовки офіцерів, НДР за відповідним напрямком;
- налагодження зв'язків між розвитком нових інформаційних технологій та плануванням навчання, а також пошук шляхів використання НІТ в існуючих традиційних та інноваційних технологіях навчання у ВНЗ;
- цілеспрямоване навчання комп'ютерним технологіям науково-педагогічних працівників та курсантів.

Таким чином, великого значення у сучасних умовах набирає когнітивний (інформаційно-технологічний) підхід до вироблення, нагромадження, використання нових знань, передусім інноваційного рівня. Визріла, зокрема, необхідність у модернізації вчення про співвідношення матеріального та ідеального, продуктивної та непродуктивної праці, оскільки інтелектуально-інформаційна сфера стає основою подальшого соціально-економічного зростання. У подальшому планується провести аналіз міжпредметних зв'язків технічних дисциплін при підготовці курсантів-прикордонників у ВНЗ.

Список літератури: 1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. – Мн.: Изд. БГУ, 1976. – 167с. 2. Педагогічна майстерність [ред. І.А.Зязюн]. – К.: Вища школа, 1997. – С.30. 3. Хорев І.О. Педагогічні основи забезпечення ефективності підготовки військових фахівців у вищих закладах освіти / Хорев І.О. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 59 с. 4. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання / Ягупов В.В. – К.: Тандем, 2000. – 400с. 5. Ягупов В.В. Психолого-педагогічні основи особистісно-орієнтованого навчання / Ягупов В.В. // Вісник Київського національного університету. Серія: військово-спеціальні науки. – № 2. – 2000. – С. 20-26.

Кузь Ю.М.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ БУДУЩИХ ПОГРАНИЧНИКОВ ТЕХНИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ

В статье проведен анализ проблемы подготовки будущих пограничников в ВУЗ, определены противоречия в учебно-воспитательном процессе, анализ структуры педагогической деятельности преподавателя, приведены направления улучшения профессиональной подготовки курсантов через призму изучения технических дисциплин.

Кузь Ю.М.

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРИКОРДОННИКІВ ТЕХНІЧНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

У статті проведено аналіз проблеми підготовки майбутніх прикордонників у ВНЗ, визначено протиріччя у навчально-виховному процесі, проаналізовано структуру педагогічної діяльності викладача, наведені напрямки покращення професійної підготовки курсантів через призму вивчення технічних дисциплін.

Kuz Y.

ASPECT OF THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS TECHNICAL DISCIPLINES

The article analyzes the problems of future border guards in high school, identified the contradictions in the educational process, an analysis of the structure of teaching by the teacher, given the direction of improving the training of cadets from the perspective of studying technical subjects.

Стаття надійшла до редакції 8.06.2010

УДК 378+140.8:165.742

*Соколина І.Ю.,
г. Харків, Україна*

ФОРМИРОВАНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

Постановка проблеми. В связи с большими и принципиальными изменениями современного общества – переходу к информационному обществу, к открытому обществу, к изменениям ценностных установок и политического устройства многих стран – возникают проблемы такой организации инженерной деятельности, которая бы отвечала реалиям современного мира. В условиях рыночной экономики для инженера, наряду с творческим техническим мышлением, становятся необходимыми: стратегическое, экологическое и экономическое мышление; высокий уровень коммуникационной компетентности, понимание общих закономерностей цикличности производственно-экономического развития.

Предпринимателей интересует компетентность специалиста, которая рассматривается ими как своего рода «коктейль» навыков, свойственных данному индивиду котором сочетаются квалификация в строгом смысле этого слова, модель социального поведения, способность работать в группе, инициативность и любовь к риску [1].

Задачи гуманизации и гуманитаризации технического образования обнажили довольно странную, противоречащую здравому смыслу ситуацию. Образование и гуманизм, высшая школа и культура, человеческая личность и будущий специалист, как органическое единое, оказались разобщенными, подчиненными разным ведомствам и, порой, находящимися в непримиримом противоречии. Образование, этот мощный источник духовности, наиболее эффективное средство гуманизации общественной жизни, само вдруг стало нуждаться в гуманизации. В рамках глобальной задачи гуманизации, меры, направленные на устранение такой «разбалансированности» технического образования, без учета причин и обстоятельств её порождающих, порой не дают ожидаемых результатов.